

תורה תצוה

פניני חיזוק וענייני עבודת ה'

ממרח ראש הישיבה הגאון הגדול רבי רפאל אליהו ציון סופר זצ"ל
ראש ישיבת "קול אליהו" רכסים ובעל ה"באר ציון" ועוד.

מעלת יום הכיפורים

דכמו שישנה שמחה ביום שאירעה בו שמחה, כן יש דין צער ואבל ביום שאירעה בו צרה, וכמבואר בדברי הר"ן (תענית ריש פ"ד). ומ"מ יום הכיפורים ודאי מדרכי תשובה הוא.

ענין נוסף בדין צום יום הכיפורים שמתבאר ברמב"ם, שהנה בפשטות ענין הצום ביום כיפור – כמו שנאמר (ויקרא טז, כט) "בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם" – זהו כחלק ממצות העשה שיש לשוב בתשובה ביום זה [כמ"ש רבנו יונה (שערי תשובה שער ד אות יז)], משום שהצום הוא אחד מדרכי התשובה וכן"ל. אולם ברמב"ם מבואר לכאורה לא כך, שהנה הרמב"ם לא הזכיר כלל בהלכות יום הכיפורים את ענין התשובה, ומלבד זאת קרא הרמב"ם להלכות יום הכיפורים "הלכות שביתת העשור". וכן בתוך הלכות אלו חוזר הרמב"ם כמה פעמים על לשון "שביתה" ביוה"כ, וכך כתב בזה (שם פ"א ה"ד): "מצות עשה אחרת יש ביום הכיפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתייה, שנאמר (ויקרא טז, כט) 'תענו את נפשותיכם', מפי השמועה למדו שהוא לנפש". והרי בפסוק לא נאמר שזה מדין שביתה, אלא זהו פירושו של הרמב"ם.

ועוד כתב שם (ה"ה): "וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך או לנעול את הסנדל או לבעול, ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתייה, שנאמר (שם פסוק לא) 'שבת שבתון', שבת לענין אכילה, ושבתון לענינים אלו". עוד כתב שם (ה"ו): "כשם ששבות מלאכה בו בין ביום בין בלילה, כך שבות לענין בין ביום בין בלילה".

וצריך לומר שכוונת הרמב"ם היא, שמלבד מה שהצום הוא מדרכי התשובה, יש כאן בנוסף גם דין שביתה מאכילה ושתייה. ובדברי הרמב"ם בספר המצוות (עשין קסד) מבואר עומק נוסף בזה, וז"ל שם: "ושהשביתה

עומדים אנו לפני יום הכיפורים, אשר זהו יום קדוש, אולי אפילו יותר מכל החגים כולם. המהרש"א (יומא ג:): אומר שאם נחשיב את כל החגים לגבי יום הכיפורים כימי חול – יהיה יוה"כ שבת בערך לשאר החגים. אני רוצה לדבר קצת לפי ערכנו בענייני קדושת היום.

כתב הרמב"ם (הל' תעניות פ"ה ה"א): "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב, שנאמר (ויקרא כו, מ) 'והתודו את עונם ואת עון אבותם' וגו'" עכ"ל. מבואר כי מדרכי התשובה לצום ולהיכנע לפני ה', ומקורות הרבה יש לכך בפסוקים ובחז"ל, שכל עניינו של צום – הן בד' תעניות, הן בתענית שגזורים על הציבור והן בתענית יחיד – כי זהו אחד מן הדרכים העיקריים של התשובה.

ולדוגמא אחד הדברים שבהם הצום הוא מדרכי תשובה, משום שעל ידי הצום יש שבירת הלב כדי שישמע קולנו במרום, וכנאמר בפסוק (ישעיה נח, ד): "לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם", ופירש"י: "לא תצומו כיום – כמשפט היום לשבור לבבכם כדי שישמע קולכם במרום" עכ"ל. ושבירת הלב היא אחד מדרכי התשובה המבוארים ברבנו יונה (שערי תשובה שער א אות כג).

וכמו כן מונח בזה ענין הצער במעשה, אשר מנה רבנו יונה (שם אות טו) כאחד מעיקרי התשובה. וכן ענין שבירת התאוה הגשמית, כמבואר שם (אות ל), עיי"ש בכל זה.

אמנם לגבי שאר התעניות פרט לתענית יוה"כ, העיר רבנו החתם סופר (או"ח סי' רח) על דברי הרמב"ם הנ"ל, שלכאורה הם מדין אבילות ולא מדרכי התשובה,

יום קדוש וטהור – מעלת יום הכיפורים עצמה היא המחייבת צום, שהאדם נעשה רוחני כל כך עד שאינו צריך לאכול.

הגר"א אומר (פירוש ספד"צ יז ע"ג) ששבת היא מעין עולם הבא, ויום הכיפורים זהו העולם הבא בעצמו. בשבת ישנו ניתוק מסויים מהחומריות, שיש שביתה ממלאכה, לכן שבת היא מעין עולם הבא. אך יום הכיפורים הוא כ"כ רוחני, שזהו העוה"ב בעצמו, לכן שובתים בו לא רק ממלאכה אלא גם מאכילה ושתייה. הגר"א מגדיר זאת שאין זה 'מעין עולם הבא' שאתה נמצא כאן בעולם וישנה איזו הארה מן העוה"ב, אלא אתה נמצא בעולם הבא.

לכן כשאנו רואים בדברי הרמב"ם שיום הכיפורים הוא ענין של שביתה, פירושו שזה מצב רוחני כ"כ עליון שאנו נמצאים ברוחניות מנותקים מן הגשמיות.

נתבונן ונראה דברים נוספים שהם סביב ענין זה. כתב הטור (סי' תריט): "ונוהגין באשכנז לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בקול רם, וסמך לדבר במדרש ואלה הדברים רבה בפרשת ואתחנן (ב, לו), כשעלה משה לרקיע שמע למלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה בשכמל"ו והורידו לישראל. למה הדבר דומה, לאדם שגנב הורמין – פירוש חפץ נאה – מתוך פלטרין של מלך, נתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצנעה בתוך ביתך. לכן כל השנה אומרים אותו בלחש, וביוה"כ אומרים אותו בפרהסיה לפי שאנו כמלאכים" עכ"ל, עיי"ש עוד. והמתבאר שביוה"כ עם ישראל מת-עלה למעלה רוחנית גבוהה מאוד, עד שאנו נחשבים כמלאכים.

עוד מצינו (יומא כ. נדרים לב.) שבכל ימות השנה יש ליצר הרע שליטה על האדם, פרט ליוה"כ שאין לו שליטה. ואדרבה, בפרקי דרבי אליעזר (פרק מו) מובא שלא רק שאינו מפתה ומסית, אלא הוא גם מסנגר על עם ישראל. המצב של כל אחד ביום זה הוא רוחני כל כך עד שאפילו יצר הרע אינו שולט בו, כמו המלאכים שאין להם יצר הרע, כפי שמצינו בשבת (פח:) שאמר משה רבנו ע"ה למלאכים "כלום יצר הרע יש ביניכם".

אע"פ שמצינו בגמרא (יומא יט:) "והא האידנא יומא דכיפורי הוא ואבעול כמה בתולתא בנהרדעא", ושאל אחד מגדולי הדורות מלפני כמאתים שנה (באר מים חיים פרשת וירא פי"ח) שהרי אין יצר הרע ביום הכיפורים, ואיך היה א"כ מצב של חטאים ביוה"כ. וענה שלא יצר הרע פיתה אותו, אלא שאם אדם נפגם בעבירה – כגון שהורגל לדבר הרבה לשה"ר – הוא כבר ממשיך מתוך הרגל לעשות את אותה עבירה גם ביוה"כ. ישאלו את

מחויבת מאלו הפעולות כלם, מאמרו בו 'שבת שבתון' הוא לכם ועניתם את נפשותיכם', כאילו הוא יאמר שחובה בו השביתה המיוחדת במלאכות והמעשים, והשביתה המיוחדת במזון הגוף וקיומו, ולכן אמר שבת שבתון. ולשון ספרא, מגין שיוה"כ אסור ברחיצה ובסיכה וכו', תלמוד לומר 'שבת שבתון', שבות, כלומר השביתה מאלו כולם עד שיגיע העינוי עכ"ל. ומבואר שאין המצוה היא עינוי, אלא המצוה היא לשבות, וכתוצאה מכך ממילא יבוא העינוי.

ומה המכוון בכל דברים אלו. הנה מפורסם שאמר רבנו החתם סופר, שההבדל בין צום תשעה באב לצום יום הכיפורים הוא, שבצום תשעה באב צמים כי אי אפשר לאכול, מחמת גודל הצער על חורבן ביהמ"ק והנפילה הרוחנית הגדולה של עם ישראל מחמת כן, אולם ביום הכיפורים אנו צמים כי איננו צריכים לאכול.

המבואר בכל זה הוא חידוש נפלא בעבודת יום הכיפורים, שענין הצום ביום זה הוא משום שהאדם יותר רוחני ושלם, וכפי שיתבאר. הנה על שבת קודש כתוב שהיא "מעין עולם הבא", והביאור הוא שהאדם צריך להרגיש ביום זה שהוא הגיע אל תכליתו, כלשון רש"י (שמות כ, ט): "ועשית כל מלאכתך – כשבתא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה", היינו שזו שביתה מפני שהאדם הגיע אל התכלית.

הרמח"ל מסביר (אדיר במרום כז: דפו"י) שכל ענין "מנוחה" הוא שהדבר הגיע אל תכליתו ושלמותו ומתחבר לשורשו, לכן שבת מנוחה היא מעין עולם הבא. גם העולם הזה הוא כך, שישנם ששת אלפים שנה של עולם המעשה ולאחר מכן האלף השביעי שהחומריות מתבטלת בו ואין פעולות, ובלשון הרמח"ל (שם) "חד חרוב", דאין הכוונה חורבן של קלקול אלא שהחומריות נשברת ומתבטלת. וכן הוא בחיי האדם, שהוא טורח בהם ולבסוף מגיע אל המנוחה, כמו שנאמר (ישעיה נז, ב) "ינוחו על משכבותם", וכפי שאמרו (ע"ז ג.) "היום לעשותם ולא למחר לעשותם", האדם גומר מלעשות מלאכה.

הרמב"ם כותב (הקדמת פיהמ"ש): "שחרבן הנפש בתקון הגוף, ותקון הנפש בחרבן הגוף". אם אדם מתקן את גופו וטורח להעמיד את כל מה שהגוף זקוק לו – זה חורבן לנפש, ואם אדם מחזק את נשמתו – זה מחייב חורבן הגוף. כשאנו אומרים ששבת זו מנוחה וכל הדברים של החומריות מפסיקים בשבת – פירושו שהאדם נעשה רוחני יותר, יש לו נשמה יתירה.

ויום הכיפורים הוא ג"כ אותו ענין, שמשום שהוא

היצה"ר 'למה פיתית את פלוני ביום כיפור?', יענה: 'לא אני פיתיתי אותך, הוא פיתה את עצמו'. אבל שליטה של היצר הרע באמת איננה ביום הכיפורים, משום שאנו דומים למלאכים.

ומה אני רוצה לומר בכל דברים אלו. כח הטהרה והכפרה של יום הכיפורים אינו רק משום התשובה שעושים ביום זה, אלא זה משום המעלה הרוחנית שיש לכל יהודי ביום זה, שהקב"ה מעלה ומרומם אותנו למעלה רוחנית גבוהה, וזה עצמו מנתק אותנו מן העבירות. הרמב"ם כותב (הל' תשובה פ"א ה"ד) "עיצומו של יום מכפר", דהיינו שהיום עצמו יש לו כח כפרה. נכון שישנו גם ענין התשובה שעושים ביום זה, ורבנו יונה כותב שישנה מצות עשה מיוחדת של תשובה ביום הזה, אבל הרמב"ם מגדיר זאת שהזמן הזה עצמו הוא יום עם עוצמה גדולה, "עיצומו של יום מכפר".

יתכן אמנם שאם אדם אינו מכין את עצמו ואינו הולך במהלך של אלול – זה פחות משפיע עליו, אבל כל אחד שבאופן טבעי מכין עצמו באלול, בראש השנה ובעשי"ת – העוצמה והטהרה של יום הכיפורים מכפרת עליו.

זו כוונת המשנה (תענית כו): "לא היו ימים טובים לישראל כיום הכיפורים", ואחד הטעמים לכך הוא "משום דאית ביה סליחה ומחילה" (שם ל:). והלא בכל זמן שאדם עושה תשובה הקב"ה מוחל על העוונות כלא היו, ובמה נתייחד א"כ יום הכיפורים שהוא "יום סליחה וכפרה". אלא הביאור הוא שהזמן הוא עם עוצמה, הזמן עצמו מסוגל לסליחה וכפרה, זאת משום שהאדם מת-עלה מאוד ביום זה.

ענין נוסף במעלה הרוחנית שישנה לאדם ביום זה, כתב רבנו האריז"ל (שער הכוונות דרושי יום הכיפורים א-ב) שמה שאין אוכלים ביום הכיפורים אין הכוונה שהאדם אינו אוכל כלל, אלא שהאכילה היא אכילה אחרת, רוחנית. שבדרך כלל ביום-יום אדם ניזון מאוכל גשמי, אשר יש בו תזונה גשמית לגופו ותזונה רוחנית לנשמתו [כמו שנאמר (דברים ח, ג) "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", ומבאר רבנו האריז"ל (שם) שבאכילה גשמית ישנה נקודה רוחנית שהאדם מזין בה את נשמתו, וזה ע"י הברכות שמברכים על האוכל, וישנם קדושי עליון שאף עשו כוונות בעצם האכילה, כל זה משום שיש באכילה גם צד קדוש]. אבל ביום הכיפורים אוכלים רק רוחניות, וזה ע"י התפילות, ויה"כ כולו תפילה וזו התזונה של האדם.

ומוסיף רבנו האריז"ל (שם), שמה שנאמר (שה"ש ה, א) "אכלו רעים שתו ושכרו דודים", פירושוהו בזוהר (ח"ג

ד.) דקאי על יוה"כ. ולכאורה איך יתכן לדרוש לשון כזו של אכילה ושתיה על יום הכיפורים שכולו יום תענית. אלא מפרש רבנו האריז"ל שבאכילה רוחנית הכתוב מדבר, שהתפילות של יום הכיפורים הן תזונה רוחנית המחיה אותנו, כמו המלאכים. וכל זה מצטרף לדברינו שהאדם ביום הכיפורים דומה למלאך, לכן אף ניזון הוא ביום זה כמו המלאכים.

ישנו חידוש גדול של רבנו האור שמח לדינא, אשר נובע מכח גודל קדושת יום הכיפורים. שהנה כתב הרמב"ם (הל' עבודת יוה"כ פ"א ה"ב) שכל עבודות יום הכיפורים בבית המקדש נעשות ע"י הכהן הגדול בלבד. ומקורו של דין זה בגמרא (יומא לב: הוריות יב:). אך הרמב"ם הוסיף מדעתו דין נוסף אשר איננו יודעים לו מקור, שאם חל יום הכיפורים בשבת, גם מוסף של שבת נקרב ע"י הכהן הגדול בלבד, וז"ל הרמב"ם: "ואם היתה שבת, אף מוסף שבת אין מקריב אותו אלא כהן גדול" עכ"ל.

ולומד מזה רבנו האור שמח לדינא, לענין חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים שחל בשבת, אם יעשה קידוש או לא. שהנה לגבי יום הכיפורים שחל בחול, הסכמת הפוסקים – מגן אברהם (סי' תריח ס"ק י) ועוד – שאין עושה קידוש, משום שלא נתקן קידוש ליום הכיפורים. אולם אם חל יוה"כ בשבת, הסברא אומרת שאע"פ שעל יוה"כ אין עושים קידוש, מ"מ מצד שבת זהו דין אחר, ומי שנצרך לאכול ביום זה עושה קידוש שבת קודם אכילתו, וכן פסק רבי עקיבא איגר (בהגהותיו לשו"ע סי' תריח ס"ק י).

אולם רבנו האור שמח (הל' עבודת יוה"כ פ"ד ה"א) כתב וז"ל: "וכן נ"ל, דקדושת יום הכיפורים חיילא על שבת ג"כ להקדישו בשבות מכל אכילה, דקדושת יום הכיפורים גם לשבת אהני שיוקדש בענות נפש. ולכן ביום הכיפורים שחל בשבת וחולה שיש בו סכנה שצריך לאכול, מורה אני דלא מקדש גם על שבת, דזה קדושת שבת אז שלא לאכול בו, ופשוט" עכ"ל. היינו שכמו שכהן גדול עובד ביוה"כ שחל בשבת עבודת מוסף של שבת, כך גם מי שנצרך לאכול ביוה"כ שחל בשבת – אינו צריך לעשות קידוש, דכיון שנתקדשה השבת בקדושת יום הכיפורים, מעתה מדין שביתת השבת עצמה צריך לשבות גם מאכילה, לכן אינו מקדש אף מדין השבת עצמה.

כפי שאמרנו איננו יודעים מקור בזה לדברי הרמב"ם והאור שמח, אבל לפי דברינו עד כה ישנה קצת הבנה בזה. משום שיום הכיפורים הוא עולם הבא עצמו, אנו נעשים כמלאכים שאין יצה"ר שולט בנו [בעוה"ב אין יצר הרע, אם יבוא יצר הרע לאדם בעולם הבא הוא יתן לו בעיטה וישלח אותו... משום שהאדם רואה אז את כבוד ה' לנגד עיניו, רואה את האמת! היצר הרע

רוצים לקחת איזה דבר איתנו, מה עושים?

צריך לדעת שאם אדם מכין את עצמו להיות מקבל את זה – זה נתפס וחל באדם. אם אדם התעורר בתשובה, קיבל קבלות והוא משתוקק לקחת איזו חלות של קדושה גם ליום-יום שלו בכדי שתהיה לו עליה רוחנית, והוא מתפלל על זה ולומד את העניינים וחותר להשיג את זה – אז הוא יזכה להארה מיוחדת של יום הכיפורים שתימשך איתו לכל השנה כולה.

כמו שאמר לי פעם בחור אחד (התפעלתי מכך מאוד ואיני יכול לשכוח זאת), היום הוא כבר לומד בכולל ומצליח מאוד, הוא אמר לי: 'אני קיבלתי על עצמי בראש השנה ללמוד הלכות לשון הרע חמש דקות ביום. כבוד הרב עמדתי בזה, למדתי כל השנה כולה חמש דקות ביום. עכשיו מגיע ראש השנה עוד פעם, אז אני אעלה את זה לעשר דקות או אולי לרבע שעה? מה הלאה?'

אמרתי לו: תקבל עוד פעם את החמש דקות האלה, תמשיך את הקשר שיש לך ליום כיפור ולראש השנה! זה בידו של כל אחד. בידו של כל אחד לקנות איזה קנין להמשיך את זה.

הקב"ה יעזור לכולנו שנזכה לטהרה של יום כיפור, ונזכה גם למה שהגמרא (תענית ל:) אומרת שלא היו ימים שמחים לישראל כיום כיפור כיון שניתנו בו לוחות שניות [מתן תורה של לוחות שניות היה ביום כיפור], שנזכה לטהרה הזו של התורה, ושנזכה להחיל עלינו את קדושת יום הכיפורים לכל השנה כולה, וכן יהי רצון ונאמר אמן. גמר חתימה טובה לכולם.

אינו יכול לעשות שם כלום. כזה הוא המצב של יום הכיפורים]. שבת היא מעין עולם הבא, לכן צריך אדם לשבות ממלאכה ולראות כאילו כל מלאכתו עשויה, ויוה"כ הוא מהלך עוד יותר גבוה ועליון מזה עד כדי ששובתים בו גם ממלאכה וגם מאכילה ושתייה. יום הכיפורים זוהי עוד קירבה ועוד שייכות לעולם הבא, עם ישראל זוכה ביום הכיפורים למעלה כ"כ רוחנית שאין לו שום שייכות לאכילה ולחומריות. לכן אומר רבנו האור שמח שיום הכיפורים שחל להיות בשבת אזי השבת נטפלת ומצטרפת ליום הכיפורים ומתקדשת בקדושת יום הכיפורים, ואין עושים קידוש אף לא על השבת עצמה.

צריכים אנחנו לדעת שמגיעים אנו ליום שכולם זכאים בו, השפעתו של יום זה גדולה מאוד, "לפני ה' תטהרו". הגמרא אומרת שזהו אחד הימים השמחים ביותר לעם ישראל, אין עוד יום כזה! זהו יום שכולו טהרה, "עיצומו של יום מכפר". צריכים אנו לנצל את זה, להכין את עצמנו להיות ראויים ולהתחבר ליום הזה.

אבל צריך לזכור עוד ענין. צריך לקבל איזו קבלה, איזו התקדמות, עליה מסויימת – שתחול גם לכל השנה כולה. הרבה בחורים פה שאלו אותי ובשנה זו [תשפ"ב] בפרט, רוצים לקחת מראש השנה ויום הכיפורים איזה משהו ליום-יום שלנו. בראש השנה ויום הכיפורים הכל טוב ויפה, ימים קדושים ונוראים וכו', אבל אח"כ כשחולפים ימים אלו – לא נשאר לנו כלום! [הסבא מקלם אמר שאם הועיל יום הכיפורים לכך שתתפלל ערבית של מוצאי כיפור בכוונה – גם זה היה כדאי].

